रामजी पौडेलले गाएका गीतको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष दसौं पत्र (५४०–६) को आंशिक प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

अध्ययन पत्र

२०७४

प्रस्तोता

रीता रोका

क्याम्पस रो.नं. १७/२०७०

परीक्षा रोल नं. ४८००८०

त्रि.वि. दर्ता नं. ९–२–३१८–७–२००७

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

निर्देशकको सिफारिस पत्र

प्रस्तुत अध्ययन पत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा, नेपाली विभाग (५४०-६) ५० पूर्णाङ्कको प्रयोजनका लागि स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा रीता रोकाले 'रामजी पौडेलले गाएका गीतको अध्ययन' शीर्षकमा मेरो निर्देशन अन्तर्गत रहेर सम्पन्न गर्नु भएको हो । अति परिश्रमका साथ तयार पारिएको यस अध्ययन पत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्न सिफारिस गर्दछु ।

वि.सं. : २०७४।६।२४

ई.स. १०/१०/२०१७

(यमबहादुर राना)

उप-प्राध्यापक

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

कृतज्ञता ज्ञापन

नेपाली लोकसंस्कृतिको महत्त्वपूर्ण अङ्गका रूपमा लोकसाहित्य पर्दछ । लोक साहित्यको प्रभाव प्राचीन कालदेखि प्रचलनमा आएर आधुनिक सभ्य समाजमा पनि रहेको छ । लोक साहित्यको विधामध्ये लोकगीत महत्त्वपूर्ण विधा हो । लोक जीवनको रागात्मक र लयात्मक अभिव्यक्ति लोकगीत हो । लोकमानसका अन्तरमनका स्वतस्फूर्त अभिव्यक्तिले लयात्मक रूप दिई भाषामा प्रकट भएपछि लोकगीतले आफ्नो स्वरूप धारणा गर्दछ । लोकगीतमा मानवमा रहेका प्रेम, करुणा, आशा, निराशा तथा लोकको चालचलन, विधि, व्यवहार, आस्था र मान्यताको सजीव चित्र प्रस्तुत भएको हुन्छ । लोक जीवनका यस्ता सुन्दर चित्रलाई सुमधुर लय र भाकाको माध्यमबाट जनमानसको हृदयमा प्रतिबिम्बित गर्न क्रियाशील कलाकर्मीको प्रतिभा र साधनाको मूल्याङ्कन हुनु आवश्यक छ भन्ने अभिप्रायले मैले पृथ्वीनारायण क्याम्पस, नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर-तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्र (५४०-६) को आंशिक परिपूर्तिको लागि रामजी पौडेलले गाएका गीतहरूको अध्ययन शीर्षकको यो अध्ययनपत्र तयार पारेकी हुँ ।

प्रस्तुत अध्ययन पत्र तयार पार्ने क्रममा मैले आदरणीय गुरु वर्ग, मित्रजन तथा परिवारबाट अमूल्य सहयोग र प्रेरणा, सुझाव, सल्लाह, स्नेह प्राप्त गरेकी छु । सर्वप्रथम अध्ययनको शीर्षक चयनदेखि अध्ययन कार्यको अन्तिम चरणसम्म अगाध स्नेहका साथ आवश्यक सल्लाह, सुझाव र मार्गनिर्देशन गर्नुहुने यस अध्ययनपत्रका निर्देशक यमबहादुर राना, अध्ययन पत्रलाई स्वीकृत गरी आवश्यक सुझावसहित अध्ययनको सुअवसर प्रदान गरिदिनु भएकोमा नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख कृष्णप्रसाद पौडेल र नेपाली विभागप्रति आभार प्रकट गर्दछु । अध्ययनपत्र लेखनको कार्यमा आवश्यक पर्ने जानकारी तथा श्रृव्यदृश्य सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने यस अध्ययनपत्रका नायक रामजी पौडेलप्रति आभारसहित धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । मेरो जीवनको प्रारम्भदेखि वर्तमानसम्म पठनपाठनलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्न मलाई निरन्तर प्रेरणा दिनुहुने ममतामयी माता मनिकला रोकाप्रति कृतज्ञ छु । अध्ययन कार्यलाई पूर्ण गर्नका लागि मलाई झकझकाइ रहने मेरा श्रीमान् दुर्गालाल थापाको सहयोगलाई सधैं स्मरण गर्न चाहन्छु । यसैगरी, यो अध्ययन पत्रका लागि प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सामग्री सङ्कलन गर्न सहयोग गर्नुहुने सबै

कृतिकारहरूप्रति आभारी छु । कम्प्युटरमा सहयोग गर्ने गण्डकी हाई-टेक प्रा.लि. बगरका अनु बराल, असफल गौतम, सामग्री उपलब्ध गराउन सहयोग गर्ने पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालयका कर्मचारी लगायत सम्पूर्णमा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा प्रस्तुत अध्ययनपत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

वि.सं. : २०७४ /६/२३

ई.स. ९/१०/२०१७

....

रीता रोका

क्याम्पस रो.नं. १७/२०७०

परीक्षा रोल नं. ४८००८०

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-३१८-७-२००७

विषय सूची

स्वीकृति पत्र

निर्देशकको सिफारिस पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

पहिलो परिच्छेद

अध्ययन पत्रको परिचय **१-६**

१.१ विषय परिचय १

१.२ अध्ययन पत्रको शीर्षक २

१.३ अध्ययन पत्रको प्रयोजन ३

१.४ समस्या कथन ३

१.५ अध्ययनको उद्देश्य कथन ३

१.६ पूर्व कार्यको विवरण ३

१.७ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व ५

१.८ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा ५

१.९ अध्ययन विधि ५

१.१० परिच्छेद विभाजन ६

दोस्रो परिच्छेद

लोकसाहित्य र लोकगीतको सैद्धान्तिक परिचय **७-१७**

२.१ लोकसाहित्य ७

२.२ लोक साहित्यका विधा **७**

२.२.१ लोककथा ८

२.२.२ लोकनाटक ८

२.२.३ गाउँखाने कथा ८

२.२.४ उखान टुक्का ९

२.२.५ लोकगाथा ९

२.३ लोकगीत ९
२.३.१ लोकगीतको परिभाषा १०
२.३.२ लोकगीतका प्रमुख तत्त्वहरू ११
२.३.२.१ लोक सन्दर्भ १२
२.३.२.२ विषयवस्तु र भाव १२
२.३.२.३ भाषा १२
२.३.२.४ स्थायी, अन्तरा र थेगो १३
२.३.२.५ लय १३
२.३.२.६ शैली १४
२.४ लोकगीतका विशेषता १४
२.४.१ सरल र सहज १४
२.४.२ मौखिक र श्रुतिपरम्परामा आधारित १४
२.४.३ रचनाकार र रचनाकाल अज्ञात १४
२.४.४ लयात्मक र सङ्गीतात्मक १५
२.४.५ परिवर्तनशील १५
२.५ लोकगीतका प्रकार १५
२.५.१ बाह्रमासे गीत १६
२.५.२ श्रमगीत १६
२.५.३ पर्वगीत १७
२.५.४ संस्कार गीत १६
२.६ निष्कर्ष १७

तेस्रो परिच्छेद

रामजी पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व १८-२२
३.१ रामजी पौडेलको सङ्क्षिप्त जीवनी १८
३.१.१ पारिवारिक पृष्ठभूमि १८
३.१.२ जन्म र शिक्षा १८

३.१.३ दाम्पत्य जीवन र परिवार १९
३.२ रामजी पौडेलको गायनमा प्रेरणा र प्रारम्भ १९
३.३ रुचि, स्वभाव र अविष्मरणीय क्षण २०
३.४ संलग्नता, सम्मान र पुरस्कार २०
३.५ प्रकाशित कृति २२

चौथो परिच्छेद

रामजी पौडेलले गाएका गीतको अध्ययन २३-४९
४.१ रामजी पौडेलले गाएका गीतको अध्ययन २३-३४
४.२ रामजी पौडेलका गीतको वर्गीकरण ३४
४.२.१ दोहोरी गीत ३४
४.२.२ तीजे भाकाका गीत ३५
४.२.३ ख्याली गीत ३६
४.२.४ एकल गीत ३७
४.२.५ झ्याउरे गीत ३८
४.३ रामजी पौडेलका गीतमा अभिव्यक्त विषयवस्तु र भाव ३९-३५
४.३.१ स्वदेश प्रेम ४०
४.३.२ नारीका वेदना ४१
४.३.३ ग्रामीण लोक जीवनको यथार्थ प्रतिबिम्ब ४२
४.३.४ वियोग र विछोड ४३
४.४ रामजी पौडेलले गाएका गीतका विशेषता ४४-४९
४.४.१ सरलता र लयात्मकता ४४
४.४.२ प्रश्नोत्तरात्मकता ४५
४.४.३ अनुप्रासमयता ४६
४.४.४ आख्यानात्मकता र आख्यानविहीनता ४६
४.४.५ लोकतत्त्वको प्रधानता ४७
४.४.६ सन्देशमूलकता ४७

४.४.७ सामाजिक जीवनको चित्रण ४८
४.४.८ एकल तथा दोहोरी गायन ४८
४.४.९ संस्कार र संस्कृतिको संरक्षण ४९

पाँचौ परिच्छेद

उपसंहार **५०-५२**
५.१ सारांश ५०
५.२ निष्कर्ष ५०
५.३ सुझाव ५२

परिशिष्ट खण्ड

रामजी पौडेलका गीतको सङ्कलन १-३३
तस्वीरमा रामजी पौडेल ३४
सन्दर्भ सूची ३६